

Od glagoljaškoga do pučkoga crkvenog pjevanja – povijesni prikaz

Tradicija zatonskoga crkvenog pjevanja

Dragan Nimac

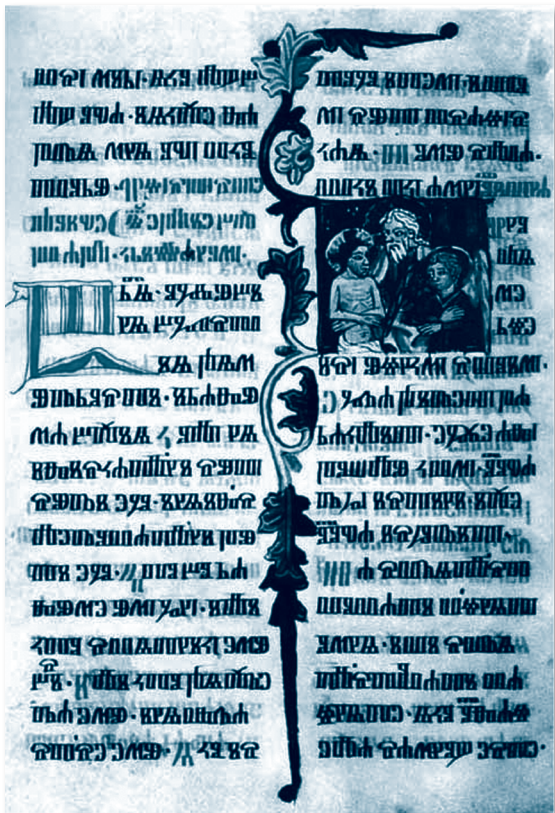
Članak donosi povijesni presjek crkvenog pjevanja u župi Zaton kod Šibenika, od samih njegovih početaka, tj. od glagoljaškog pjevanja, preko pjevanja na hrvatskome arhaičnom jeziku, do, poslije II. vatikanskog koncila, pjevanja na pučkome hrvatskom jeziku. Ako je vremenski opseg koji ovaj članak zahvaća vrlo širok (XVI. – XXI. stoljeće), prostorni pak opseg je mnogo uži, zapravo, obuhvaća župu Zaton, stavljajući ju u kontekst Šibenske biskupije i pojedinih župa u kojima se također glagoljalo, a danas se pjeva pučki. Osnovna misao koju autor prenosi je kontinuitet crkvenog pjevanja na tom prostoru te ju potkrepljuje u prvom redu kronikom župe i biskupijskim izvješćima te drugom stručnom literaturom, kao i svjedočanstvima župljana Zatona. Na temelju donesenih izvora postaje jasno da crkveno pjevanje u Zatonu ima vrlo dugu tradiciju, koja se je s vremenom mijenjala, odnosno nešto se ukidalo, a nešto novo unosilo. Poput drugih župa, na promjene i prilagođavanje vremenu i prostoru utjecale su društvene, političke i crkvene reforme. Zahvaljujući ustrajnosti i nastojanjima župljana, a uz pomoć župnika, i danas u župi Zaton postoji pučko crkveno pjevanje i pjeva se »po zatonski«.

Ključne riječi: glagoljaško, pučko, crkveno pjevanje, Zaton, Šibenska biskupija

Zatonsko crkveno pjevanje dio je kršćanske pjevane tradicije koja seže od samih početaka kršćanstva. U prvim stoljećima kršćanstva, u nedostatku pisanih obraza i notnih zapisa a pod utjecajem tadašnjih postojećih kulturnih baština, stvarali su se vlastiti glazbeni izrazi, što je vidljivo u tadašnjim liturgijama (rimski, mozarapska, ambrozijanska, bizantska...). Svakako, najpoznatije je crkveno pjevanje zapadnog obreda gregorijanski koral, koji je dobio ime po svojem začetniku papi Grguru Velikom (590. – 604.).

Vlastiti glazbeni izraz u bogoslužju stvarali su i Hrvati od sama prihvaćanja kršćanstva. Melodiju tog pjevanja označava višeslojnost različitih utjecaja: dijelovi bizantskoga crkvenog pjevanja, korištenje elemenata gregorijanskog

te drugih oblika zapadnoeuropskoga liturgijskog pjevanja, do usvajanja specifičnih obilježja hrvatske vokalne folklorne glazbe lokaliteta na kojima je nastajalo. Takvo liturgijsko pjevanje po obredu zapadne Crkve, upotrebom triju jezika (crkvenoslavenski, latinski, hrvatski) i tri pisma (glagoljica, bosančica, latinica), traje paralelno s latinskom tradicijom sve do naših dana, a stručnjaci ga nazivaju jednim imenom *glagoljaško pjevanje*. Po akademiku Beziću glagoljaško pjevanje je »sve ono pučko pjevanje što je u svojim počecima proizašlo iz liturgijskog pjevanja na staroslavenskome jeziku i crkvenoslavenskome hrvatske redakcije, postupno se tijekom razvoja oblikovalo u liturgijsko pjevanje zapadnog obreda na živom hrvatskom jeziku«¹. Slijedeći takva polazišta pod glagoljaškim pjevanjem smatra se cr-

kveno pjevanje u Hrvata zapadnoeuropskog obreda na staroslavenskome hrvatske redakcije, koje u srednjem vijeku uključuje i crkveno pjevanje na narodnome jeziku, arhaičnome hrvatskom, te poslije II. vatikanskog koncila (60-ih XX. st.) pjevanje »po pučki«, na hrvatskome književnom jeziku. Općenito, u dosadašnjoj znanstvenoj praksi nije još u potpunosti riješeno pitanje kako terminološkog sustava tako i općenita povijesnog procesa, kao i međuodnosa raznovrsnih fenomena i termina poput glagoljice, staroslavenskoga jezika, šćaveti, arhaičnoga hrvatskog jezika te pučkoga hrvatskog jezika, živi hrvatski jezik, no to nije tema ovog rada. U posljednje vrijeme ovom se problematikom bavi etnomuzikolog Jakša Primorac. U svojem radu služiti ću se svim spomenutim terminima, jer ih susrećem u vrelima i svjedočanstvima.

»Po pučki«, »po naški« i danas se živo pjeva u bogoslužju u župi Zaton, dok nam zapisi, osobito župna kronika,

i svjedočanstva župljana kazuju da se u istoj toj župi nekad »glagoljalo«. Još konkretnije, nekoliko različitih izvora ukazuje da se glagoljaško pjevanje upotrebljavalo u bogoslužju u župi Zaton sve do 1845., pa čak i do 1888. godine,² dok će povjesničar Krsto Stošić ići i dalje pa će reći i tijekom prve polovice XX. stoljeća.³ Zatonski župljani svjedoče da se još uvijek sjećaju da se do reforme II. vatikanskog koncila pjevalo na »starom glagoljaškom« te da im je i danas lakše pjevati *Pomiluj se Gospode*, nego *Smiluj se Gospodine*.⁴

Pojam *tradicija* u naslovu više se odnosi na povijesni razvoj negoli na glazbenu analizu zatonskoga crkvenog pjevanja, koje je dio cjelokupnoga hrvatskog liturgijskog pjevanja po obredu zapadne Crkve. Predmet ovog rada stoga neće biti obrađivanje glazbenih značajki zatonskoga crkvenog pjevanja, već pregled njegova povijesnog razvoja, promatrajući ga u kontekstu općenito crkvenog pjevanja u Šibenskoj biskupiji, pa i šire. Moje istraživanje o crkvenom pjevanju u župi Zaton temeljim prije svega na etnološkoj građi i usmenim pričanjima te na znanstvenoj literaturi. Terenska istraživanja u župi Zaton, u dogovoru sa mnom, provodili su Jakša Primorac (lipanj 2007.)⁵ i Šimun Radnić (veljača 2009.)⁶. U radu ću se služiti i kronikom župe Zaton, koja je, zapravo, analiza podataka iz povijesnih vrela, kao i svjedočanstvo dugogodišnjega zatonskog župnika Ive Bareše.⁷

Zamah glagoljaškog pjevanja u Zatonu

Glagoljaško pjevanje zadržalo se je u liturgijskoj praksi sve do II. vatikanskog koncila. Ono je specifičan fenomen srednjovjekovne hrvatske glazbe obalnog područja, ali i njegova kopnenog zaleđa. Smatra se jednom od najstarijih glazbenih baština u Europi. Početak slobodnijeg razvoja hr-

vatskoga glagoljaštva drži se od 1248. godine, kad papa Inocent IV. daje senjskomu biskupu Filipu dozvolu slavljenja bogoslužja na slavenskome jeziku hrvatske redakcije.⁸ Danas se »glagolja« samo u posebnim prigodama i to čine uglavnom uvježbani zborovi. O glagoljaškom pjevanju u Dalmaciji istraživalo se je i pisalo na području današnje Splitsko-makarske i Zadarske nadbiskupije.⁹ Puno su skromnija istraživanja glagoljaškog pjevanja na području Šibenske biskupije, kojoj pripada i župa Zaton.¹⁰ Današnja uporaba glagoljaškoga pučkog crkvenog pjevanja u bogoslužju u 20-ak župa šibenske biskupije¹¹ svjedoči da dotična biskupija ima vrlo bogatu pjevanu baštinu.¹²

Župa sv. Jurja u Zatonu samostalnom župom postaje 1533. godine. Župnik je 1564. prisustvovao na sinodi Šibenske biskupije, da bi 1570., uz dozvolu biskupa, napustio Zaton radi opasnosti od Turaka. Župu će narednih sto četrdeset godina pastorizirati svećenici iz drugih župa, osobito iz šibenskoga Doca.¹³ U izvješću šibenskoga biskupa Vinka Bassa *ad limina* iz 1592. piše da je Biskupija zbog turske najezde stiješnjena uz morsku obalu te da se ondje nalazi četrnaest župa, kojima upravljaju kapelani, među kojima mnogi ilirskoga jezika, tzv. glagoljaši, »koji nemaju nikakvih knjiga osim brevijara, misala i obrednika na tome jeziku«. »Na narodnom jeziku čitaju mise, recitiraju oficij i opslužuju sakramente, zbog čega su neuki.«¹⁴ Uz njih poznato je da su u Biskupiji također glagoljali franjevci trećoredci, na otocima Prviću i Sustipancu.

Početkom XVII. stoljeća u Šibenskoj biskupiji održano je nekoliko biskupijskih sinoda, na kojima su, među ostalim, doneseni i propisi o slavljenju bogoslužja po župama na crkvenoslavenskome jeziku.¹⁵ Luka Jelić pak u *Fontes historici. Liturgiae glagolito-ro-*

manae, ističe nekoliko dokumenata iz XVII. stoljeća, koji govore o upotrebi glagoljice u župama Šibenske biskupije, a najviše dokumenata potiče iz župa zapadnog dijela biskupije, gdje se nalazi i župa Zaton, koja u to vrijeme, kako sam već rekao, nema stalnoga župnika.¹⁶

Krajem XVII. stoljeća Turci se povlače iz ovih krajeva, pa se i život normalizira. Tako 1701. godine u župi Zaton za stalno se nastanjuje župnik Mate Kulaš, »prodivkom Crnica iz Zatonu«. ¹⁷ U kronici međutim se ne navodi na koji su način i kojim jezikom dotični župnik i oni poslije njega slavili bogoslužje. Tek će 1799. godine kroničar zapisati da je u župi službovao »pop Stipe Botić sacerdote ilirico, posljednji glagoljaš u Zatonu«¹⁸.

Podaci kojima raspolazem upućuju me na zaključke da se u Zatonu glagoljalo i puno prije od gore spomenutog popa glagoljaša. U izvješću Ivana Paštrića o glagoljaškim župama i svećenicima glagoljašima u Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji 1688. – 1700. godine, za Šibensku se biskupiju navodi devet župa u kojima se bogoslužje slavi na glagoljici: na otoku Murteru (mjesto Tisno, Jezera, Betina, Murter), na otočiću Sustipancu (samostan franjevac trećoredaca), na otocima Prviću (samostan franjevac trećoredaca), Krapnju, Žirju i Zlarinu, te u priobalnim mjestima Zlosela (današnji Pirovac), Primošten i Vodice.¹⁹ Kao što se vidi, župe Zaton na tom popisu nema, premda župa postoji još od davne 1533. godine. Čini se malo vjerojatnim da se u to vrijeme nije »glagoljalo« i u župi Zaton, kad sve župe s kojima tad graniči upotrebljavaju glagoljicu. Možda razlog treba tražiti u tome da se u popisu navode i svećenici glagoljaši koji su u to vrijeme bili

nastanjeni u tim župama, a u Zatonu je župnik nastanjen tek od 1701.

Tezu o glagoljanju u Zatonu tijekom XVIII. može potkrijepiti i glagoljaški misal iz 1706. (*Missale Romanum Slavonico idiomate jussu s. d. n. Urbani Octavi editum – Romae Tipis sac. Cong. De Propaganda Fide MDCCVI*), koji župa posjeduje u razdoblju od dvjestotinjak godina nakon njegova tiskanja.²⁰ Istina, misal je mogao dospjeti u župu i kasnije od godine tiskanja, odnosno sve do 1899, kad se, zapravo, tamo i spominje. Kako god bilo, ne treba isključiti niti mogućnost da je misal nabavljen za župu po samu njegovu izdanju.

Razdoblje je to kad općenito u Dalmaciji radi nedostatka dovoljnog broja svećenika glagoljaša na župe dolaze svećenici koji se služe latinskim jezikom, dok ulogu pjevanja u bogoslužju sve više preuzimaju vjernici laici, koji

Pod glagoljaškim se pjevanjem smatra crkveno pjevanje u Hrvata zapadnoeuropskog obreda na staroslavenskome hrvatske redakcije, koje u srednjem vijeku uključuje i crkveno pjevanje na narodnome jeziku, arhaičnome hrvatskom, te poslije II. vatikanskog koncila pjevanje »po pučki«.

u glagoljaško pjevanje unose i elemente lokalnoga svjetovnog pučkog pjevanja.²¹ Pjevanje na narodnome jeziku dobiva zamah u Dalmaciji već u XVII. stoljeću, tj. od Bandulavićevih *Pištola* (1613.), kad počinje veća upotreba *ščaveta*²².

Nedostatak popova glagoljaša

Da je tijekom XVII. st. upotreba hrvatskoga jezika u pjevanju poslanica i evanđelja tijekom svete mise u šibenskom kraju imala svoju tradiciju nalazimo i u izvješću *ad limina* iz 1638. godine, gdje šibenski biskup Alojzije Marcell naglašava da u šibenskim gradskim župama »mise i ostalo bogoslužje obavljaju svećenici na latin-

skom jeziku i rimskom obredu, izuzev malo njih u nekim mjestima«. »U nedjelje, pak i blagdane u korizmi i u vigilijama poslanica i evanđelje narodu se čita na hrvatskom, kako je običaj u ovoj pokrajini.«²³

Nekoliko desetljeća kasnije, točnije 1705. godine, biskup Ivan Dominik Calligarij u izvješću *ad limina* piše da je u nekim gradskim župama običaj da se za *matutina* poslije psalama čitaju životopisi svetaca na hrvatskome jeziku, koje oni zovu *lecije*. Kako on nije znao tko je autor lekcija niti imaju li oni za to odobrenje, naložio je da se knjige skupe i pošalju u Rim na uvid i odobrenje. U istom izvješću donosi stanje ostalih župa, odnosno sedam obalnih, devet otočkih i šest kontinentalnih, gdje izvješćuje da u skoro svim priobalnim župama djeluju glagoljaši.²⁴

Oba izvješća, istina, govore o upotrebi hrvatskoga jezika tamo gdje svećenici u bogoslužju upotrebljavaju latinski jezik. Na temelju dosadašnjih komparativnih istraživanja o upotrebi glagoljice i hrvatskoga jezika u bogoslužju, usudio bih se zaključiti

da je u to vrijeme i u šibenskim župama, u kojima se glagoljalo također bila upotreba hrvatskoga jezika. Poznato je da su u Dalmaciji i Bosni franjevci već u XV. stoljeću njegovali pjevanje u bogoslužju na narodnome hrvatskom jeziku.²⁵ U povijesnim zapisima taj će se jezik nazivati *lingua schiava volgare*, za razliku od crkvenoslavenskoga jezika, koji se nazivao *lingua slavica litteraria*.

O pjevanju na živome hrvatskom jeziku svjedoči i knjiga *Cvit razlika mirisa duhovnoga* (1726.), gdje autor fra Toma Babić naglašava da su se različiti *verši* mogli u crkvi izvoditi *pivajući* ili *kantajući*.²⁶ Na koje je točno crkve fra Toma mislio, nije nam poznato, iako znamo da se je on rodio u mjestu Veli-

mu, koje se nalazi u zaleđu nedaleko od Zatona. Činjenica da je Zaton tijekom povijesti pa sve donedavno po svojem zemljopisnom smještaju bio važno središte komunikacije između grada Šibenika i otoka sa zaledem²⁷ navodi na zaključak da je fra Toma mogao misliti na crkvu u Velimu ili u okolnim mjestima, odnosno i na onu u Zatonu. Svakako, upotreba hrvatskoga jezika u župama Šibenske biskupije krajem XVIII. stoljeća je sveprisutna, naravno uz glagoljaško pjevanje, koje će opstajati i tijekom XIX. stoljeća, usprkos nedostatku popova glagoljaša.

Nedostatak popova glagoljaša u dalmatinskim biskupijama bio je jedan od glavnih uzroka izumiranju glagoljice u bogoslužju. Međutim, bez obzira na sve pokušaje, lokalna Crkva nije baš bila jedinstvena u rješavanju ovog problema i nastojanju da sačuva glagoljicu, a u mnogočemu je zavisila i od državnih aparata.

Već smo vidjeli da iz župe Zaton 1799. godine odlazi posljednji pop glagoljaš. No u ovoj župi »glagoljica se rabila za pjevanje sv. Mise od strane Župnika neprekidno do godine 1817.«²⁸, dok su vjernici sve do 1845. nastavili pjevati na staroslavenskome jeziku. Koji su razlozi da je župnik Zatona prestao glagoljati baš 1817. godine? Te je godine umro dotadašnji župnik Mate Jakovčev. Na njegovo mjesto dolazi Mate Kinkela iz Šibenskog Doca, koji vjerojatno nije poznao ili bio naklon glagoljanju, a možda su i državni aparati tražili reforme, ili...?

Svakako, za francuske vladavine u Dalmaciji (1806. – 1815.) te dolaskom ponovne austrijske vladavine, od 1815. pa nadalje, uvode se mnoge državne reforme na području odgajanja i školovanja svećeničkih kandidata. Zbog tih reformi ostalo je malo prostora za izobrazbu ionako malena broja onih

koji su željeli slaviti bogoslužje na staroslavenskome jeziku. Konkretniji državni zahvati započeli su 1821. godine, kad austrijska vlast ukida glagoljaška sjemeništa: Zmajevićevo u Zadru i Bizzino u Priku kod Omiša, a otvara Pokrajinsko glagoljaško sjemenište u Zadru za sve glagoljaše iz Dalmacije, koje se 1830. posve ugasilo.²⁹ Godine 1826. otvoreno je Zadru sjemenište na razini visokoškolske nastave za bogoslove svih dalmatinskih biskupija, a nastava se odvijala na latinskome i talijanskome jeziku. Po završetku školovanja mladi svećenici odlazeći na župe, gdje se još uvijek glagoljalo, a zbog nepoznavanja crkvenoslaven-

Današnja uporaba glagoljaškoga pučkog crkvenog pjevanja u bogoslužju u 20-ak župa šibenske biskupije svjedoči da dotična biskupija ima vrlo bogatu pjevanu baštinu.

skoga jezika i glagoljaškog pjevanja te s obzirom da se prema tada važećim crkvenim propisima bogoslužje nije smjelo slaviti na živućemu, odnosno hrvatskome jeziku, bogoslužje slave na latinskome jeziku. Razumljivo je da se tako i među vjernicima gubio osjećaj za veću upotrebu glagoljice, jer ih nije imao tko poučiti kako bi zadržali ono što su znali, a nisu ni bili dovoljno pismeni da bi sami mogli njegovati glagoljicu i crkvenoslavenški jezik. Osim toga smatralo se da je puno lakše govoriti i pjevati na jeziku kojim su se tada služili, odnosno hrvatskim jezikom.

Zatonski puk – čuvar starih predaja

Vjernici župe Zaton tako 1845. godine prestaju tradicionalno pjevati, dakle punih 28 godina poslije u odnosu na župnika. O tome na dva mjesta bilježi i župna kronika. No to nas može dovesti i u malu zabunu. Naime na jednome mjestu piše da »puk prestaje pjevati hrvatski sv. Misu«³⁰, a na drugom da se »glagoljica rabila ... od

strane pučanstva do god. 1845.«³¹ Na temelju prvog zapisa u kronici može se zaključiti da se u župi pjeva na hrvatskome do 1845. Na kojem su jeziku nastavili pjevati nakon te godine? Teško je pak povjerovati da su vjernici župe Zaton te godine prestali slaviti sv. Misu na materinjemu hrvatskome a počeli pjevati na nekome drugom jeziku, latinskome ili talijanskome, koji su uz hrvatski, tada bili u upotrebi na ovim područjima. Prema drugom zapisu vjernici su do te godine *rabili glagoljicu*. Logičnije je dakle pretpostaviti da je drugi kroničar ispravnije zapisao, odnosno da se u župi Zaton do 1845. godine u bogoslužju uglavnom pjevalo na glagoljici, dok otad prevladava pjevanje na arhaičnome hrvatskom jeziku, a glagoljaško pjevanje i dalje ostaje u napje-

vima te u mnogim izrazima i riječima. Osim toga vrijeme je to kad Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji dobiva sve snažniji zamah te mnogi glagoljaštvo poistovjećuju s hrvatstvom. Tako će svećenici školovani na latinskome i talijanskome upotrebljavati za hrvatski jezik pojam *ilirski*, dok će ga stariji svećenici nazivati *slovinški* i *arvacki*, a same sebe *pop Arvat* i *misnik Harvačanin*.³²

Razlog zbog kojeg je zatonski puk prestao pjevati na glagoljici upravo 1845. ostaje nejasan, tim više ako se prisjetimo da je u to vrijeme župnik bio Lazar-Ante Petranović iz Drniša, mladomisnik rođen u istočnom obredu, kojemu slavljenje bogoslužja na staroslavenskome jeziku nije bilo nepoznato. U kronici će po dolasku u župu (26. X. 1844.) naglasiti za zatonski puk da je »fidelissimus e custod traditionum antiquarum« (najvjerniji je čuvar starih predaja).³³ Poput tada ostalih mladih svećenika u Dalmaciji i on je završio školovanje u novome

zadarskom sjemeništu te je vjerojatno po dolasku u Zaton uvodio novine.

Buđenje nacionalne svijesti

Svakako, polovicom XIX. stoljeća broj glagoljaških župa u Dalmaciji kao i popova glagoljaša, osjetno se smanjio u odnosu na početak istog stoljeća. U državnom izvješću iz 1857. godine navode se samo tri župe Šibenske biskupije u kojima se tad glagoljalo: Prvić, Šepurina, Kaprij.³⁴ Vjerojatno su u tom izvješću nabrojene župe u kojima se u većoj mjeri glagoljalo, jer u jednome kasnijem izvješću imamo detaljnije podatke o vremenskoj upotrebi glagoljaškog pjevanja u župama Šibenske biskupije. Naime u izvješću iz početka XX. stoljeća piše dokad se upotrebljava glagoljsko-rimska liturgija u Šibenskom dekanatu, gdje se uz tri gore navedene župe navode i župa Vodice, do 1876., Raslina, do 1870., te Zaton, do 1817. godine, a nakon određenog prekida i do 1888.³⁵ O kojem se to prekidu u župi Zaton radi i koliko je on trajao?

O glagoljaškom pjevanju u Zatonu u razdoblju od 50-ih do 80-ih godina XIX. stoljeća u župnoj kronici nema podataka. No iz popisa župnika koji datira iz tog razdoblja možemo vidjeti da nekima glagoljaško pjevanje, kao ni odjeci Hrvatskoga narodnog preporoda nisu bili strani. U prilog toj tezi spomenuti ćemo da je tijekom 1862. za župu bio zadužen fra J. Mlinar, franjevac trećoredac s otoka Prvića, a iz prije spomenutog državnog izvješća iz 1857. vidi se da su u trećoredskom samostanu na Prviću bila tri franjevca koji su slavili bogoslužje na glagoljici. Osim toga važno je istaknuti i to da je u razdoblju od 1864. do 1872. u Zatonu župnik bio Ante Zorčić, podupiratelj Narodnog

preporoda.³⁶ Ako je i za pretpostaviti da zatonski župnici tog vremena nisu poznavali glagoljaško pjevanje, očito je da su se trudili da ono bude prisutno u župi te su u raznim prigodama pozivali franjevce trećoredce s otoka Prvića, što dokazuju i zapisi iz 1898.: »Nije ga tko se spominje, da je župnik glagolski sv. Misu pjevao. Ali mnogi pamte, da je župnik sv. Misu pjevao »hrvatski«. Inače u raznim svečanim zgodama, kroz mnogo godina zamjenjivao je župnika fratar glagoljaš iz manastira Prvić Luka ove biskupije.«³⁷

Kulturno i političko povezivanje slavenskih naroda te zahtjev za sjedinjenjem hrvatskih zemalja nisu

pjevanja te je nastojao slaviti misu »na domovinskom jeziku odnosno glagoljici«.³⁸ Taj obnovljeni glagoljaški duh u crkvenome i javnome životu Hrvata tako dobiva sve veći mah, što je vidljivo i iz porasta brojčanog stanja svećenika glagoljaša.³⁹ Pokretači oživljavanja glagoljaškog pjevanja u bogoslužju imali su podršku i od pape Leona XIII., koji je 1880. godine izdao encikliku *Grande munus*, kojom se potvrđuje uporaba staroslavenskoga jezika u bogoslužju.⁴⁰ Međutim s druge strane austrougarske vlasti su u tome vidjele opasnost za sigurnost dualističkog uređenja. U Dalmaciji je to bilo još jače izraženo, jer je tad bio jak oligar-

hijski sloj, sastavljen od domaćeg plemstva, domaćih i inozemnih činovnika te malobrojna, ali izuzetno utjecajna talijanskog građanstva, koje je nametalo talijanski jezik i talijansku ideologiju, zahtijevajući

da se »dalmatinstvo« utemelji kao zasebna nacija. Tako se potkraj 1887. godine u Dalmatinskom saboru vodila žestoka rasprava o istoimenu pitanju, a što je narodnjačka većina zastupnika, prohrvatski orijentirana, smatrala napadom na tisućljetno pravo hrvatskog naroda.

Nedostatak popova glagoljaša u dalmatinskim biskupijama bio je jedan od glavnih uzroka izumiranju glagoljice u bogoslužju. A pokretači oživljavanja glagoljaškog pjevanja u bogoslužju imali su podršku i od pape Leona XIII., koji je 1880. godine izdao encikliku *Grande munus*, kojom se potvrđuje uporaba staroslavenskoga jezika u bogoslužju.

1880-ih mimoišli niti župnika Zatonu Vicka Škarpu. Pokret je, zapravo, zahvatio cijelu Dalmaciju te su uz mnoge laike aktivno bili uključeni i pojedini svećenici, među kojima je najpoznatiji Mihovil Pavlinović. On je mogućnost buđenja nacionalne svijesti vidio upravo u obnovi glagoljaškog

Zbog tih državnih pritisaka apostolski nuncij u Beču Aloysius Galimberti u svibnju 1887. šalje biskupima okružno pismo, u kojem nalaže da se narodu ne dozvoli od Svete Stolice tražiti obnavljanje staroslavenskoga jezika u liturgiji. Dalmatinski su biskupi to drugačije protumačili. Dok je splitsko-makarski biskup Marko Kalogjera držao da se okružnica ne odnosi na glagoljaštvo u Dalmaciji, poneki su biskupi, među kojima i šibenski biskup Fosco, shvatili da je došlo do promjene odnosa crkvenih vlasti prema glagoljaštvu. Stoga biskup Fosco 20. rujna 1887. piše okružno pismo svim župnicima u svojoj biskupiji u kojem zabranjuje pučke hrvatske obrednike i nalaže uporabu latinskoga jezika u bogoslužju.⁴¹

Upitnik o upotrebi staroslavenskog jezika

Vjerojatno potaknut svim tim događanjima Vicko Škarpa mladi, rodom iz Staroga Grada na Hvaru, koji je za zatonskoga župnika došao 1880. i ostao sve do 1906 godine,⁴² odmah po dolasku u župu, da bi se suprotstavio nastojanjima oko potiskivanja narodnog jezika započine pisanje kronike na hrvatskome jeziku te poduzima i određene aktivnosti oko oživljavanja glagoljaškog pjevanja. Među ostalim, na blagdan sv. Roka, 16. VIII. 1888. godine pozvao je u Zaton župnika Kaprija popa glagoljaša Jakova Nimčevića da slavi misu »na glagoljici«, koji je u tu svrhu »sa sobom donio glagoljski misal u torbi«.⁴³ Bio je to, kako izvještava *Katolička Dalmacija*, posljednji pop glagoljaš u Šibenskoj biskupiji⁴⁴. Misu su na glagoljici pjevala školska djeca, koja su za to bila posebno pripremljena, a puk je bio ganut do suza. Vidljivo je dakle da su se župljani Zatonu još uvijek s nostalgijom sjećali

glagoljaškog pjevanja u svojoj crkvi. Ipak, budući da time svi nisu bili zadovoljni, župnika Škarpu su tužili biskupu za neprimjenjivanje odredaba u vezi s upotrebom glagoljice i hrvatskoga jezika u bogoslužju.⁴⁵ Nije mi poznato kako je tužba završila, ali te me činjenice navode na zaključak da se u župi, ipak, službeno prestalo glagoljati 1845., dok je 1888. godina predstavljala samo jedno nostalgično sjećanje na prošla vremena.

Borba oko upotrebe glagoljice i hrvatskoga jezika u bogoslužju u župama od Istre do Dalmacije nastavila se i tijekom 90-ih godina XIX. stoljeća. U svemu tome bila je uključena i Sveta Stolica. Kongregacija za obred (*S. Rituum Congregationis*) 1892. godine donijela je odredbu objavljenju 1894. godine, a u kojoj se je tražilo da se u bogoslužju upotrebljava crkvenoslavenski, a ne živi pučki jezik. Pošto su biskupi u svojim izvješćima, po pitanju glagoljice u svojim biskupijama, znali biti proturječni,

.....
Po završetku rata Drugog svjetskog rata crkveno pjevanje u Zatonu doživljava svoju veliku krizu. Odnos komunističkih vlasti prema vjeri mnoge je mještane udaljio od crkve, osobito muškarce, među kojima su dotad neki bili nositelji pjevanja. Pjevanje u crkvi, uz manji broj muškaraca, preuzimaju žene ili samo djeca.

Sveta Stolica je, bez njihova znanja, povjerila sarajevskom biskupu Stadleru da ispita i dostavi u Rim izvješće o stanju s cijelog područja na kojem se tada glagoljalo. Na području Dalmacije Stadler je taj zadatak povjerio prezbiteru Frani Buliću, koji je već i prije bio aktivan u rješavanju pitanja glagoljice,⁴⁶ a na području Hrvatskog primorja i Istre krčkomu kanoniku Frani Volareviću. Oni su sastavili upitnik o upotrebi staroslavenskoga jezika te ga razaslali svim župnicima od Kotora do Trsta. Povjesničar Reljanović napominje da se sve to odvijalo u najstrožoj tajnosti, pa se i dopisivanje sa župnicima nije odvijalo

putem pošte, nego preko povjerljivih osoba.⁴⁷ Teško je, ipak, povjerovati da se sve odvijalo u »najstrožoj tajnosti« ako znamo da se je upitnik razaslao »svim župnicima od Kotora do Trsta«. Kako god bilo, za nas je važno spomenuti da je Frane Bulić upitnik razaslao i župama Šibenske biskupije. Tako je jedan upitnik dobio i župnik Zatonu Vicko Škarpa te je 26. XII. 1899. na upitni arak s obzirom na upotrebu glagoljice u Zatonu Buliću odgovorio u šest točaka:

Sačuvao se samo jedan glagolski misal (*Missale Romanum Slavonico idiomate jussu s.d.n. Urbani Octavi editum – Romae Tipis sac. Cong. De Propaganda Fide MDCCVI*).

Glagolica se rabila za pjevanje sv. Mise od strane Župnika neprekidno do godine 1817., a od strane pučanstva do god. 1845. Uspomena tih dana ostala je u pjevanju u hrvatskome jeziku druge mise Božićne sa strane pučanstva.

Nije ga tko se spominje, da je župnik glagolski sv. Misu pjevao. Ali mnogi pamte, da je župnik sv. Misu pjevao »hrvatski«. Inače u raznim svečanim zgodama, kroz mnogo godina zamjenjivao je župnika fratar glagoljaš

iz manastira Prvić Luka ove biskupije. A god. 1888. don Jakov Nimčević glagoljaš dušobrižnik Kaprijah ove biskupije, pjevao je glagolski svetu misu na Rokovo, jedne od najvećih svetkovina ove župe.

Uvijek je bio u uporabi »ščavet« kod svečane mise za pjevanje poslanica i evanđelja, pri ophodima, pri blagoslovu polja, pri blagoslovu zaručnika – preko mise za vjenčanje, i velike sedmice pri pjevanju muke i proročanstva itd.

Hrvatski ritual bio je rabljen u podjeljivanju sv. Sakramenata, kod pogreba i raznih blagoslova. Samo se gdjejkoji župnik, za neko vrijeme služio latinskim

ritualom pogreba malenih i u podjeljivanju sv. Sakramenta krštenja.

Sve ostale službe, naime: jutarnje, večernje, blagoslovi itd., preko godine, uvijek su se obavljali i sad se obavljaju samo hrvatskim jezikom.⁴⁸

Borbe za glagoljicu

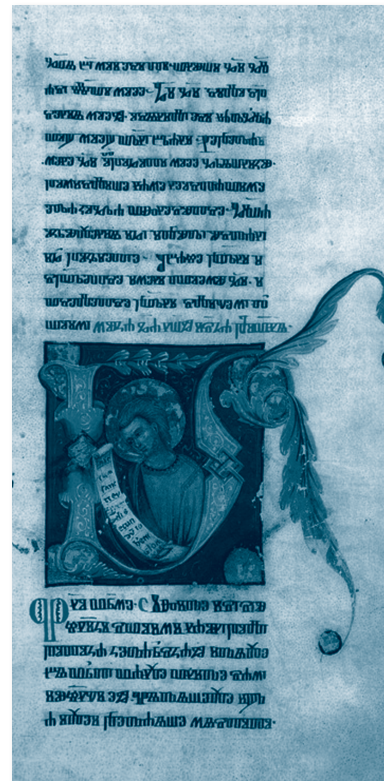
Nakon što su prikupili svu potrebnu dokumentaciju o glagoljaškom pjevanju, pa tako i onu koja se odnosi na župu Zaton, Bulić, Volarić i Stadler u ožujku 1900. odlaze u Rim, da ju predaju Kongregaciji za obred. Tom prigodom Bulić je predao i memorandum s 535 potpisa svećenika iz Dalmacije, kojim se traži da papa ukine odluku Kongregacije za obred od 5. kolovoza 1898., a koja je ograničavala slavljenje slavenskog bogoslužja, te da se obrednik i evanđelistar na hrvatskome jeziku mogu rabiti u svim crkvama na teritoriju Hrvatske.⁴⁹ Određeni pokušaji i pomaci koji su se dogodili u pojedinim biskupijama bili su vidljivi, iako kratka vijeka. Naime protivnici upotrebe glagoljice i hrvatskoga jezika u bogoslužju tražili su od Svete Stolice da ne dozvoli obnovu glagoljaštva na cijelom području, već samo tamo gdje se je ono zadržalo do tog vremena. Konačno 1906. godine Kongregacija za obred donosi odluku po kojima biskupi moraju napraviti popis crkava koje bi mogle imati povlasticu upotrebe glagoljice u bogoslužju. Kako popis crkava nije napravljen, biskupi su nakon nekog vremena bili pozvani na odgovornost. Godine 1912. na upit Kongregacije o popisu oni odgovaraju da se u svu tu problematiku previše uplela politika te je stoga taj zahtjev Kongregacije neprovediv. Uskoro je započeo I. svjetski rat, što je pridonijelo da se spomenute odluke Kongregacije nikad ne provedu u dalmatinskim biskupijama.

Prema mišljenju akademika Bezića, tijekom tih borbi za glagoljicu vodilo se slabo računa o napjevima na kojima

su pučki pjevači izvodili liturgijske tekstove, a zbog tog su elementi svjetovne vokalne pučke glazbe još lakše prodirali u glagoljaško pjevanje seoskih župa.⁵⁰ Također je veća pismenost olakšavala vjernicima aktivnije sudjelovanje u pjevanju i službi časoslova, kao i u psalmodijskom pjevanju, što je pogodovalo daljnjemu prodiranju elemenata svjetovne vokalne folklorne glazbe, u kojoj su pjevači mogli slobodnije, odnosno »po svom« oblikovati liturgijske napjeve. Župnik Zatonu Jere Anić u župnoj kronici 1931. godine zapisat će za svoje župljane: »Ipsi habent consuetudinem cantandi, cantandi sine devotione. (Navikli su pjevati, ali pjevati bez pobožnosti).«⁵¹

Teško je reći je li Anić htio unijeti novine u zatonsko pjevanje, ali mu to nije uspijevalo, ili je htio naglasiti da ono odudara od pjevanja Crkve i glagoljaškog pjevanja. Nema pak sumnje da je puk pjevao iz srca i to svojim materinim jezikom, onako kako je to naslijedio, a vjerojatno ubacujući ponešto svojega. Bez obzira na Anićeve opaske u odnosu na zatonsko pjevanje, na temelju današnjega pučkog crkvenog pjevanja u Zatonu može se zaključiti da ono odiše pobožnošću.

Dolaskom za župnika Ive Bareše prije početka II. svjetskog rata (1938.), u kronici nalazimo više podataka o samu pjevanju u župi. Te je godine tako »u vrijeme Božićnih blagdana Martinović Drago, zvan Enero, pratio pjevanje u crkvi na diplama postavljenim na mijeh uz udaranje bubnja. Istom svirkom su na Božić i Novu Godinu otpratili i dopratili svećenika u crkvu.«⁵² Običaj praćenje župnika do crkve uz diple s mijehom i bubnjeve nije nešto neobično, jer je to bio u Zatonu »pradavni običaj«, ali je zanimljivo pjevanje u crkvi praćeno diplama postavljenim na mijeh. Kako je to bilo za božićnih dana, može se pretpostaviti da se tim diplama nije pratilo cjelokupno pjevanje, već

samo pojedine božićne pjesme. Običaj praćenja župnika do crkve za Božić i Novu Godinu pod zastavom i uz sviranje prestaje 1940. godine.⁵³ Svakako, iz kronike je vidljivo da će pjevanje ubuduće sve češće odvijati uz pratnju glazbenog instrumenata, ali sad harmonija.

Političke nedaće i promjene

Po završetku rata crkveno pjevanje u Zatonu doživljava svoju veliku krizu. Odnos komunističkih vlasti prema vjери mnoge je mještane udaljio od crkve, osobito muškarce, među kojima su dotad neki bili nositelji pjevanja. Određeni crkveni običaji se uspijevaju zadržati, jer nisu bili izravno povezani s dolaženjem u crkvu. Pjevanje u crkvi, uz manji broj muškaraca, preuzimaju žene ili pak, uz nastojanje župnika, samo djeca. Tako 1946. godine na blagdan sv. Roka »Živković Tome pratio je na harmoniju pjevanje u crkvi«. »Uz ostale pjevao je i posebni zbor djevojčica«, a u siječnju 1951. nabavljen je novi harmonij za župnu crkvu.⁵⁴

Uza sve te političke nedaće i promjene u župi Zaton se je nastojalo, koliko su to mogućnosti dozvoljavale, gajiti tradicijsko pjevanje. U prosincu 1948. godine župnik je kupio glagoljski misal, desetak godina poslije, točnije u ožujku 1957., kupljeno je »devet komada tvrdo uvezanog Vlašićevog obrednika odnosno obnovljeni obredi velike sedmice«⁵⁵, a 1960. godine za župnu crkvu je kupljen i »Hrvatski kantual«⁵⁶. Kupnja glagolskog misala od strane župnika govori nam da u Zatonu glagoljaško pjevanje nije bilo strano, o čemu svjedoči i Milka Živković (r. 1927.), »fratri su s Prvića dolazili i pivali na glagoljici«⁵⁷.

Slavljenje i pjevanje mise na hrvatskome je, ipak, polovicom XX. stoljeća bila normalna stvar. Tako uz povremeni dolazak franjevac glagoljaša u Zaton znali doći svećenici, osobito domaći sinovi, koji su slavili misu na latinskome. »Sićan se ka dite služija sam misu i da su dolazili neki latinaši kad bi don Ive negdi otišao. Oni su držali na latinski. A uvijek se pivalo po našu.«⁵⁸

Radi se, zapravo, o razdoblju kad u Katoličkoj Crkvi započinju reforme, pa i u odnosu na slavljenje bogoslužja. Tako je među ostalim reformama II. vatikanskog koncila (1961. –1965.) u bogoslužje uveden živi narodni jezik. Na hrvatskim područjima ubrzo se tiskaju misali i obrednici na hrvatskome književnom jeziku te će oni u crkvenom pjevanju nadomjestiti one knjige koje su imale višestoljetnu tradiciju, odnosno knjige na glagoljici i arhaičnome hrvatskom jeziku.

Važnost čuvanja pučkog crkvenog pjevanja

Kao što je bio slučaj u svim župama svijeta, i u župi Zaton je provedena reforma u skladu sa odlukama II. vatikanskog koncila. Na osnovu tih odredbi nabavljene su knjige na hrvatskome jeziku, tako da je 30. studenoga 1969. godine služena misa iz novog misala prema obnovljenom obredu. Crkveno pjevanje, liturgijskih i paraliturgijskih pjesama je i dalje zadržalo »pučki« melos, samo što je sad bilo na književnome hrvatskom jeziku. Zasluge nastavku pjevanja »po pučki« treba tražiti i u odrednicama II. vatikanskog koncila, koje, uz gregorijansko pjevanje kao vlastitost rimskog bogoslužja, naglašavaju važnost gajenja i čuvanja pučkoga crkvenog pjevanja. Tako je dan uoči blagdana Velike Gospe 1967. godine na vigiliju u sedam sati uvečer održana pjevana večernja u novoj crkvi na čast Velikoj Gospi. U korizmenom vremenu 1969. godine slavljena je »svakog dana recitirana misa oko 5 sati poslije podne. Pjevana je epistola i Evanđelje... U korizmene petke pred samu misu pjevan je psalam Smiluj mi se Bože...«⁵⁹

Ipak, mnogi dotad važeći običaji pomalo se počinju mijenjati. Na Veliki Petak 1969. godine, da bi se uštedjelo na vremenu, Gospin plač se je pjevao za vrijeme ljubljenja križa, što dotad

nije bilo običaj. Pjevači koji su tradicionalno pjevali s kora, sad se spuštaju dolje, među ostali puk, a što župnik u kronici ovako komentira: »15.II. 1970. – Pjevači su po prvi put vodili pjevanje sa klupa postavljenih sa strane oltara, a ne kao do sada s kora povrh glavnih vratiju. Uspjeh: cijela crkva pjeva skladnije«⁶⁰, dok 6. V. 1981. bilježi: »Dvije klupe koje su do sada bile smještene s obje strane oltara uza zid, premještene su među druge klupe, radi boljeg pjevanja.«⁶¹ Polovicom 1970. u župi se prestaje i s pjevanjem takozvanih »svetačkih lekcija«, a »preko mise počelo se zajedničkim pjevanjem pripjevnih psalama poslije prvog čitanja«. Godine 1972. »izostavljeno je pjevanje Barabana kako se ovdje nazivalo jutarnju Vel. Četvrtka, Vel. Petka i Vel. Subote. (Trebalo se držati u jutarnje sate, ali nije bilo pjevača).«⁶² Iste godine na uskrsoj vigiliji čitanja preuzimaju mladi, kao i pjevanja *Muke*. Godine 1974. na Veliki Četvrtak izmijenjen je način pjevanja Gospina plača: »Do sada su sve pjevali muški, a sada su ženske uloge pjevale ženske. I jednim i drugima je bio na raspolaganju mikrofoni. Nakon dugo godina sve se obavilo u tišini, pobožnosti i molitvi.«⁶³ Godine 1973. na Cvjetnicu mladi su pjevali odgovore za vrijeme pjevanja (zato posebno pripravljeni),⁶⁴ dok 1981. godine na Cvjetnicu se nije pjevala *Muka* kako je »uobičajeno, jer nije imao tko pjevati.«⁶⁵

Zatonski župnik Bareša, svjestan sve intenzivnijeg odumiranja tradicionalnoga pučkog pjevanja, 8. ožujka 1969. snima na magnetofonsku vrpcu pjevanje zatonske mise. Na snimanju »u kapelici uz župski stan pjevali su uz župnika još: Ćiro Živković, Roža Dukić, Seka Dodig, Milka Živković, Blaga Živković i kći joj Željka«.⁶⁶ Nažalost, nije nam poznato gdje je ta snimka dospjela i postoji li danas ona još uopće. Isti je župnik na blagdan sv. Ćirila

i Metoda, prigodom 1100. obljetnice smrti sv. Metoda, 7. VII. 1985. godine, u crkvi izložio već spominjani glagoljski misal iz 1706. godine, vlasništvo zatonske crkve. Uz misal, na zidu bio je obješen i velik plakat s glagoljskom azbukom, uz tumačenje na latinici. Svi nazočni u crkvi, kako župnik u kronici piše, sa zanimanjem su pogledali misal i pokušavali pročitati koje slovo. Mladi su pokušavali napisati glagoljicom svoje ime i prezime, a djevojke su odlučile izvesti na rubac inicijale svojeg imena i prezimena glagoljicom.⁶⁷

Jubilarna smotra »Puče moj«

Odlaskom Ive Bareše iz Zatonu, nakon 54 godine službovanja, 1992. godine za novog župnika dolazi Ante Ivas, današnji šibenski biskup. Ivas, i sam rodom iz Vodica, župe bogate pučkim crkvenim pjevanjem, potiče zatonske župljane da nastave njegovati i obnavljati tradicijsko pjevanje. U tu svrhu je 1995. godine pokrenuo smotru pučkoga crkvenog pjevanja pod imenom »Puče moj«, koja se održava u Zatonu svake prve subote poslije Uskrsa. Prigodom druge takve smotre, tj. 21. IV. 1996., na poziv ogranka Matice hrvatske u Muzeju Grada Šibenika dr. Zdravko Petar Blajić održao je predavanje o pučkome crkvenom pjevanju.⁶⁸ I sadašnji župnik Marko Gregić nastavio je tu tradiciju, tako da se ove godine održava petnaesta jubilarna smotra. U proteklih 15 godina na njoj su nastupali mnogi crkveni pjevači s područja Šibenske biskupije.

Osobita zahvalnost za očuvanje crkvenoga zatonskog pjevanja duguje se nekolicini župljana pjevača, danas pokojnih, kako to svjedoče današnji Zatonjani. Ante Antulov, jedan od glavnih današnjih zatonskih pjevača, posvjedočit će: »Ovdje je bio jak ko-

munizam. Uza sve to, ipak, se uspjelo sačuvati. To je stoga što su ovdje, ipak, ostali ljudi koji su išli u crkvu, podržali vjeru. Četiri-pet ljudi je ovo izvuklo: Ćiro Živković (umro prije par godina), Cvitan Dragutin (Dragi) (umro 80-ih), Antulov Božo (umro 90-ih), Ante Živković (umro 90-ih) i Vice Kulaš (umro 80-ih). Još je bio Šijin ćaća, Šime stari. Ćiro je najviše izvukao, bio je najposobniji, najzaslužniji.«⁶⁹ Ćiro je pjevao mnoge solo dionice, kako to župnik zapisuje u kronici: »Godine 1984. 15. IV. na Cvjetnicu, Živković Ćiro pjevao je Muku. Posustaje.«⁷⁰ Sve do smrti nastojao je pjevati *pištulu*.

Žena mu Milka (r. 1927.) danas je jedna od najboljih i najvjerodostojnijih živućih pripovjedača i svjedoka o pučkome crkvenom pjevanju, dok je njihova kći Elida Živković-Pamić prigodom 10. smotre »Puče moj« bila jedna od glavnih aktera u realizaciji knjižice *Pučej moj*, u kojoj je donesen popis i kratak opis svih župa sudionica smotre. Među ostalim, o župi Zaton piše sljedeće: »Muškarci su uvijek bili podijeljeni

Njegovanje i obnavljanje tradicijskog pjevanja očituje se i u pokretanju smotre pučkoga crkvenog pjevanja pod imenom »Puče moj« 1995. godine koja se od tada održava u Zatonu svake prve subote poslije Uskrsa.

u dva kora i imali su svoja mjesta na *oru* crkve. Svaka grupa imala je svoga *počimatelja* ili *glavnog pivača* koji je morao biti dobrog grla i siguran u melodiju. Znalo se uvijek koji dio mise započinje koji od korova, lijevi ili desni. Tako su se naporedno *pivale* i *pištule*. Nakon što bi glavni pjevač ispjevao prve riječi (taktove), *vračali* su drugi *podpivači*, razmješteni oko njega, a onda i ostali puk... Uz svečane mise pjevale su se i *kantane večernje* i *jutarnje lekcije* za velike blagdane, mise za mrtve i gotovo svi obredi u Velikom tjednu.«⁷¹ Uz gore spomenute pjevače, valja svakako

spomenuti i današnje pjevače, koji njeguju i obnavljaju zatonsko pjevanje. U župnom zboru ima ih oko 30-ak, među kojima su najstariji Ive Mrša (1924.), Tome Martinović (r. 1946.) i Ante Antulov (1951.), koji će reći da su »u crkvi još od ditiinjstva, priključivali smo se starijima, rečeš drugom: »Aj dođi!« i tako bi to išlo.«

U korizmi – pokornički psalmi

Zahvaljujući tim nastojanima, u župi Zaton još uvijek se pjevaju mnoge liturgijske i paraliturgijske pučke crkvene pjesme. Danas se samo o blagdanima »piva svečana misa po starinski« (tj. *Gospodine, smiluj se, Slava, Vjerujem, Svet i Jaganjče*), dok će od korizmenoadventske mise samo ostati *Gospodine, smiluj se. Pištula* se također prije »pivala svake nedjelje, sada samo o blagdanima.«⁷²

Kada je govor o njihovom pjevanju, Zatonjani će se najbolje sjećati onoga što je vezano uz korizmeno vrijeme, uključujući i Veliki tjedan. Istina, jer je prošlo dugo vremena od zadnjih upotreba određenih običaja i pjevanja pjesama, tj. 40-60 godina prije II. vatikanskog koncila i II. svjetskog rata, pripovjedači neće biti jedinstveni u opisivanjima, ali su jedinstveni da su određeni običaji i pjevanja postojala u župi Zaton. Kad se ne bi sjetili kako je to izgledalo, započeli bi pjevati pjesmu vezanu za taj običaj, nakon čeka bi im i sjećanja lakše »navrla u pamet«. »(Nekad) za cilu korizmu pivali bi se pokornički psalmi. Nije bila misa. Crkva bi bila puna. Obično je to bilo pet psalama, možda i sedam, ne sićamo se dobro. Nakon svakog psalma, i ono što bi pop ispiva, stavi se trokut onaj za sviće, i ona glavna na oltaru. Nakon svakog psalma došao bi gaštalc, on bi gasio sviću. Na kraju bi bilo ono: »Pomiluj mene, Bože.« (Smiluj se

meni, Gospodine.) Tada bi se ugasila i sedma svića.«⁷³ Međutim kazivači nisu sigurni je li taj običaj postojao cijele korizme ili samo u Velikom tjednu povezano s običajem Barabana, no jedinstveni su da su se »pivali pokornički psalmi« i »proročanstva«. Danas ti običaji ne postoje. No u korizmi i danas se zadržao običaj pjevanja psalam *Smiluj se meni, Bože* te na korizmene petke, tj. na »marčeni petak« (od mar-ta) pjesma *U Gospodina mučenje*, kao i prigodom pobožnosti križnog puta *Stala majka pod raspelom* i *Puna tuge majka staše*. Danas se *Muka* na Cvjetnicu ne pjeva, već samo čita, dok se na Veliki petak još uvijek pjeva. Također se još uvijek pjeva *Gospin plač* od Petra Kneževića. Na Veliki petak »procesija se nije nikada prekidalala. Tek kada don Ivo zbog starosti nije mogao. Išlo se prije onoga rata kroz selo, za vrijeme komunizma u crkvi i oko crkve, a dolaskom naše države opet se obnovilo kroz selo. U procesiji se pivalo i danas piva: *Stala majka pod raspelom, Barjaci kreću kraljevi, Puče moj*. Kad se u crkvu dođe, ima obred kad se piva *Ispovidite se*«, dok će drugi nadodati »danas djeca osobito su pažljivi kada je na Veliki petak procesija i kada se piva *Muka*. To je toliko snažno, puno emocija. Inače cila Velika šetimana ovdje u Zatonu je nešto posebno.«⁷⁴

Kako je nekada bilo a kako je sada, sjećaju se Zatonjani i za druge za njih velike dane. Na blagdan Gospe Karmelske, kod kapelice na pola puta do Rasline, u prošlosti su se pjevale lekcije Gospe Karmelske. Danas se zapjeva samo neka od modernijih izvedbi Gospinih pjesama.

Iskazivanje počasti mrtvima poštivalo su i komunističke vlasti, tako da su se u Zatonu mnogi pjevani običaji zadržali sve do današnjih dana.

Nekad na Mrtvi dan, a danas jedan dan prije, odnosno na blagdan Svih svetih, zadržao se je u crkvenim obredima običaj pjevanja psalama *Blagoslovljen Bog Izraelov* i *Smiluj se meni Bože*. Kroničar za Mrtvi dan 1984. piše: »Procesionaliter smo pošli na mjesno groblje, moleći kronicu >Žalosni dio«. Kada smo završili svirala je Mjesna glazba koja je već bila na groblju. Zatim smo predvođeni križem obišli groblje pjevajući >Smiluj mi se<... Na završetku ophoda grobljem, pred križem na groblju, bila je molitva, a na to smo počekali da mjesna glazba odsvira jedan komad. Nakon toga smo procesionaliter pjevajući >Slavna otajstva< vratili se u crkvu gdje je bila misa.«⁷⁵ Današnji će pjevači reći vezano za pjevanje i službu na Mrtvi dan: »Najbolje je u zadnje vrime što nas ljudi traže za sprovode, ka ono da odradimo taj sprovod. Ko kod dođe ovdje sa strane kažu nam da pivamo super. Mi danas otpivamo misu i sprovod na groblju i to svima isto, nema razlike. Prije smo znali posebno pivati za članove bratovštine sv. Luke. Čak su se i komunisti ljutili zašto i njima nije tako. Danas svima isto.« Na sprovodima se, tako, još uvijek pjeva »u crkvi ulazna *Oslobodi me, Gospode*, zatim se piva *Štenje*, onda psalam *Gospodin je pastir moj*, na prikazanju *Kreni, kreni*, sekvenza, danas se obično piva pet kitica, te na kraju *Blagoslovljen budi Bog ili Iz dubine vapijem tebi Gospode*. U procesiji od crkve do groba piva se *Smiluj mi se, Gospode* te na grobu pokojnika *Oslobodi me Gospode*. Prije su se pivale jutarnje i večernje za mrtve (lekcije). Sutradan od pokopa bila bi jutarnja, pa misa. Ove ćemo godine pokušati to obnoviti na smotri >Puče moj<. Što se da,

da, pa ćemo viditi.« Nastojanja Zatonjana da se na smotri »kroz ovih 15 godina uvijek nešto novo piva«, pokazuje koliko bogatu baštinu ima zatonsko crkveno pjevanje. Staro je tako postalo novo.

Zaključak

Prateći povijesni razvoj pučkoga crkvenog pjevanja župe Zaton, mogli smo vidjeti da Zaton ima svoju bogatu pjevanu povijest. Poput mnogih drugih župa u Dalmaciji, i župa Zaton se može podičiti svojom glagoljaškom tradicijom. Sva nastojanja oko očuvanja obnavljanja zatonskoga izvornog crkvenog pjevanja ponajprije treba zahvaliti samim župljanima te župnicima koji su to svesrdno pomagali i podupirali. Zadržana dva desetljeća mnoge su se pjesme i njihovi melosi uspjeli sačuvati, a određeni broj obnoviti i istrgnuti iz zaborava. U tu svrhu svake godine se organizira u Zatonu smotra »Puče moj«, a u sklopu Udruge »Pjevana baština« započet je i multimedijalni projekt o zatonskome crkvenom pjevanju (knjiga, dva CD-a i DVD), koji bi uskoro trebao ugledati svjetlo dana.

U društvu gdje je sve prisutnija multikulturalnost i globalizacija, nika-ko se ne smije zaboraviti prepoznatljivost i njegovanje vlastitog identiteta. Zatonsko pučko crkveno pjevanje nije samo identitet Zatonjana, već je dio bogate hrvatske crkvene baštine. Taj identitet odražava prepoznatljivost, ali i kulturne vrijednosti. Ono predstavlja spomenik ljudskoj težnji da svoj identitet i svoj odnos prema transcendentalnoj i kulturnoj dimenziji života izrazi glasom i svojim specifičnim napjevom, što župljani Zatonu i danas čine.

KORIŠTENA GRADA

- BAREŠA, Ivo, Kronika župe Zaton kod Šibenika od 1322. do 1992., Šibenik, 1996.
- Ivo FURČIĆ i Ivo BELAMARIĆ, Oj Zaton, mili zavičajju – starinski napjevi iz Zatonu kraj Šibenika, Radio Zagreb, svibanj 1976.
- PRIMORAC, Jakša, Razgovor s pučkim crkvenim pjevačima u Zatonu kraj Šibenika, 16. lipnja 2007. (neinventirana zvučna arhivska građa).
- RADNIĆ, Šime, Razgovor s pučkim crkvenim pjevačima u Zatonu kraj Šibenika, veljača 2009. (neinventirana arhivska građa).

KAZIVAČI – mještani Zatonu

- Milka Živković (r. 1927., Trcin)
- Dinko Cvitan (r. 1940.)
- Tome Martinović (r. 1946.)
- Elida Živković-Pamić (r. 1946., Živković)
- Ante Antulov (r. 1951.)
- Elza Čoga (r. 1957., Živković)
- Mirjana Jurić (r. 1963., Gašperov)

LITERATURA

- Babić, Toma, Cvit razlika mirisa duhovnoga, Venecija, 1726.
- BEZIĆ, Jerko, Folklorna glazba otoka Zlarina, u Narodna umjetnost 18/1981, str. 27 – 148.
- BEZIĆ, Jerko, Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području, Institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar, 1973.
- Blajić, Z. Petar, Pučko crkveno pjevanje, http://www.youtube.com/watch?v=_jo-ljVKjtDE.
- Hrvatski opći leksikon, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1996.
- Jelić, Lucas, Fontes historici Liturgiae Glagolitico-Romanæ. A XIII ad XIX saeculum, Veglæ, 1906.
- JELINČIĆ, Jakov, Biskupijski arhiv u Šibeniku, u Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa. Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998., Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 2001., str. 922 – 923.
- Katolička Dalmacija, XXV/1894., br. 67-68.
- KOVAČIĆ, Slavko, Don Frane Bulić i glagoljica, u Crkva u svijetu, 20/1985., 2, str. 173 – 174.
- KOVAČIĆ, Slavko, Glagoljaši i glagoljanje u srednjoj Dalmaciji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 1835.–1848., u Prilozi sa znanstvenog skupa u Zadru od 8. do 9. svibnja 1986., održanog u povodu 150. obljetnice jubileja Ilirskog pokreta i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar, 1987., str. 351 – 364.
- Kovačić, Slavko, Glagoljica, glagoljaši i glagoljaštvo, u Župni list Zagvozđ, godina II., broj 2, Zagvozđ, 1996., str. 35 – 41.
- Kovačić, Slavko, Glagoljsko bogoslužje i glagoljaši na području srednje Dalmacije od XVI. do XX. stoljeća, u Kačić, 25/1993., str. 449 – 459.
- KULAŠ, Vjekoslav, Šibenski Zaton u riječi i slici, Šibenik, 2004.
- Lukinović, Andrija, Šibenska biskupija u izvještajima ad limina u 17. i 18. stoljeću, u Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa. Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998., Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 2001., str. 251 – 293.
- MARTINIĆ, Jerko, Glagolitische Gesänge Mitteldalmatiens. Teil I (Text). Teil II (Noten), Gustav Bosse. Kölner Beiträge zur Musikforschung, Regensburg, 1981.
- MILINOVIĆ, Šimun, Hrvatske uspomene iz Dalmacije. Povijesne rasprave, priredio Milan Glibota, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
- NIMAC, Dragan (ur.), Pučko crkveno pjevanje u župi Prvić Šepurina (knjiga, četiri CD-a, DVD), HKU »Pjevana baština«, Šibenik, 2008.
- NIMAC, Dragan (ur.), Pučko crkveno pjevanje u župi Stankovci (knjiga, CD i DVD), HKU »Pjevana baština«, Šibenik, 2008.
- NIMAC, Dragan (ur.), Pučko crkveno pjevanje u župi Vodice (knjiga, dva CD-a, DVD), HKU »Pjevana baština«, Šibenik, 2006.
- NIMAC, Dragan, ČALETA, Joško, i dr., Lišana misa, Lišane, 1998.
- Puče moj. X. Jubilarna smotra pučkog crkvenog pjevanja, Župni ured Zaton, Zaton, 2004.
- RELJANOVIĆ, Marijo, Enciklika Grande Munus i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji, u Rad. Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru, sv. 43/2001., str. 355 – 374.
- STEPANOV, Stjepan – BEZIĆ, Jerko, Spomenici glagoljaškog pjevanja. Glagoljaško pjevanje u Poljicima kod Splita, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za muzičku umjetnost, Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, Zagreb, 1983.
- STOŠIĆ, Krsto, Sela Šibenskoga kraja, Šibenik, 1941.
- ŠETKA, Jeronim, Hrvatska kršćanska terminologija, Split, 1976.
- ŠKARPA, Vicko, Hrvatske narodne poslovice, Šibenik, 1909.
- ŠPRALJA, Izak, Crkveno pjevanje u Prvić-Luci na otoku Prviću kod Šibenika, u Bašćanski glasi, 5 (1996.), str. 15 – 74.
- ŠPRALJA, Izak, Glagoljaško pjevanje u Murteru, u Murterski godišnjak, br. 2. (2004.), str. 55 – 78.
- ZORČIĆ, Antun (Rapo), Vila dalmatinska oliti Različne pisme, Tiskom braće Bata-ara, Zadar, 1852. (reprint u izdanju Gradske knjižnice »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 1997.).

SUMMARY

The article presents a historical in-depth study on church singing in the parish Zaton near Šibenik, from its beginnings, that is glagolitic singing, across the singing in ancient Croatian language, to singing in traditional Croatian language that is taking place after II Vatican council. The temporal framework, presented by this article, grasp the period from XVI to XXI century, while the territorial framework is much smaller, it considers the parish Zaton compared with other parishes in the Diocese of Šibenik and elsewhere where people were taking care of traditional singing. The author's intention is to point out the importance of this kind of singing in a vernacular language since it represents a unique cultural and historical heritage on the Croatian and world stage. Related to this topic, the article wants to shed light on the continuity of the singing in this area, what is corroborated by the arguments from the parish chronicle, from the diocese reports and by other expert literature as well as the testimonies of the eyewitnesses. In view of these presented sources, it becomes clear that church singing in Zaton has a long tradition that changed from time to time, what means that something old was abolished and something new was implemented. Likewise it occurred in the other parishes, the changes related to the way of singing and adjustments to new circumstances were stimulated by social, politic and Church reforms. Nevertheless, despite the threat of this reforms and today's new threat by the secular and consumer society that is sometimes negatively related to traditional values, it appears a certain awakening of consciousness in regards to importance of traditional values and styles. This facts as well as the fact that up to now it was passed on only by oral way, approves the charm and strength of the traditional singing, which is still very popular in the parish Zaton and which is preserved during the centuries thanks to the determination and desires of the parish people and the parish priests as well.

Keywords: glagolitic, Church, traditional singing, Zaton, Diocese of Šibenik

BIJEŠKE

- ¹ Jerko BEZIĆ, Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području, Institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar, 1973., str. 13. Usp. Šimun MILINOVIĆ, Hrvatske uspomene iz Dalmacije. Povijesne rasprave, priredio Milan Glibota, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 295; Slavko Kovačić, Glagoljica, glagoljaši i glagoljaštvo, u Župni list Zagvozđ, godina II, broj 2, Zagvozđ, 1996., str. 35 – 41.
- ² »Zaton usque 1817, deinde post interruptionem usque 1888« (Zaton do 1817., nadalje poslije prekida do 1888.), u Lucas Jelić, Fontes historici Liturgiae Glagolitico-Romanae. A XIII ad XIX saeculum, Veglæ 1906., XIX., br. 305., in decanatu Urbano Sibencien.
- ³ Usp. Krsto Stošić, Sela Šibenskoga kraja, Šibenik, 1941., str. 27.
- ⁴ Svjedočanstvo Elide Pamić-Živković u Šime RADNIĆ, Razgovor s pučkim crkvenim pjevačima u Zatonu kraj Šibenika, veljača 2009. (neinventirana arhivska građa).
- ⁵ Jakša PRIMORAC, Razgovor s pučkim crkvenim pjevačima u Zatonu kraj Šibenika, 16. lipnja 2007. (neinventirana zvučna arhivska građa).
- ⁶ Šime RADNIĆ, Razgovor s pučkim crkvenim pjevačima u Zatonu kraj Šibenika, veljača 2009. (neinventirana arhivska građa).
- ⁷ Usp. Ivo BAREŠA, Kronika župe Zaton kod Šibenika od 1322. do 1992., Šibenik, 1996.
- ⁸ Vidi u L. JELIĆ, Fontes..., XIII s., br. 3.
- ⁹ Navodim ovdje samo tri najznačajnija rada: Jerko BEZIĆ, Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području, Zadar, 1973.; Jerko MARTINIĆ, Glagolitische Gesänge Mitteldalmatiens. Teil I (Text). Teil II (Noten), Regensburg, 1981.; Stjepan STEPANOV i Jerko BEZIĆ, Spomenici glagoljaškog pjevanja. Glagoljaško pjevanje u Poljicima kod Splita, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Razred za muzičku umjetnost, Muzikološki zavod Muzičke akademije u Zagrebu, Zagreb, 1983.
- ¹⁰ Ovdje navodimo samo nekoliko zapaženijih radova, koji se odnose na pojedine župe: Izak ŠPRALJA, Crkveno pjevanje u Prvić-Luci na otoku Prviću kod Šibenika, u Bašćanski glasi, 5 (1996.), str. 15 – 74; Izak ŠPRALJA, Glagoljaško pjevanje u Murteru, u Murterski godišnjak, br. 2. (2004.), str. 55 – 78; Dragan NIMAC, Joško ČALETA..., Lišanska misa, Lišane, 1998. Tri multimedijalna kompleta u izdanju HKU-a »Pjevana baština«: Pučko crkveno pjevanje u župi Vodice (knjiga, dva CD-a, DVD), Šibenik, 2006.; Pučko crkveno pjevanje u župi Prvić Šepurina (knjiga, četiri CD-a, DVD), Šibenik, 2008., Pučko crkveno pjevanje u župi Stankovci (knjiga, CD i DVD), Šibenik, 2008.
- ¹¹ Župe Šibenske biskupije u kojima se veoma dobro očuvalo te se i danas pjeva pučko crkveno pjevanje: Murter, Jezera, Tisno, Betina, Vodice, Zaton, Prvić Šepurina, Krapanj-Brodarica, Stankovci, Lišane te djelomično Pirovac, Čista Velika, Rupe, Primošten, Grebaštica, Mirlović Zagora, Nevest, Promina i Miljevci.
- ¹² U biskupijskom arhivu u Šibeniku postoji nekoliko dokumenata pisanih hrvatskim jezikom (glagoljicom i latinicom), koji se odnose na župe Šibenske biskupije, kao i mnogi drugi dokumenti, osobito zapisi vizitacija župa te izvješća ad limina, koji svjedoče gdje i kako se je glagoljalo u Šibenskoj biskupiji. Usp. Jakov JELINČIĆ, Biskupijski arhiv u Šibeniku, u Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa. Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998., Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 2001., str. 922 – 923.
- ¹³ Usp. K. STOŠIĆ, Sela..., str. 28. O Zatonu općenito vidi više u Vjekoslav KULAŠ, Šibenski Zaton u riječi i slici, Šibenik, 2004.
- ¹⁴ Andrija LUKINOVIĆ, Šibenska biskupija u izvještajima ad limina u 17. i 18. stoljeću, u Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa. Šibenska biskupija od 1298. do 1998., Šibenik, 22. do 26. rujna 1998., Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 2001., str. 256. Pojam ad limina označava hodočašće biskupa u Rim na grobove apostolskih prvaka, kad oni iskazuju vjernost papi i podnose pismeno izvješće o stanju svoje biskupije.
- ¹⁵ Usp. Ulonke iz Statuta biskupijskih sinoda Šibenske biskupije iz 1602., 1611. i 1618., u: L. JELIĆ, Fontes..., XVII, br. 23.
- ¹⁶ Usp. L. JELIĆ, Fontes..., XVII, br. 6, 8, 9, 10, 13.
- ¹⁷ I. BAREŠA, Kronika..., 94; STOŠIĆ, Sela..., str. 28.
- ¹⁸ I. BAREŠA, Kronika..., popis župnika, str. 94.
- ¹⁹ Usp. L. JELIĆ, Fontes..., XVII, br. 244.
- ²⁰ Vicko Škarpja, župnik Zatonu, koji je 1899. u odgovoru Svećeničkom odboru u Splitu (Frani Buliću) na upit glede upotrebe glagoljice u Zatonu, među ostalim, napisao i to da u župa posjeduje gore spomenuti glagolski misal. Vidi u I. BAREŠA, Kronika..., str. 18. O tome misalu vidi u: Š. MILINOVIĆ, Hrvatske uspomene..., str. 308 – 309. Prema Milinoviću radi se o istome misalu kao što je onaj iz 1631. godine. I jedan i drugi tiskani su u Rimu u izdanju Propagande fide. Inače, to je Milinović zapisao do godine 1886., a 2004. godine je objavljeno u izdanju Školske knjige. U istom djelu vidi o Pištularu i Trebniku ili Obredniku, str. 313 – 315. U XIX. najviše se koristio Pištular fra Petra Kneževića (1773.)
- ²¹ »Dva su glavna uzroka bila što je prosti narodni »hrvatski« zamjenjivao staroslavjanski crkveni jezik u svagdanjoj crkvenoj porabi. Prvi: velika nestašica potrebitih glagolskih knjiga; drugi: nepoznavanje staroslavjanskoga crkvenoga jezika... To je glavni uzrok da svuda po Hrvatskoj i Dalmaciji, mjesto staroslavjanski, počeo se malo po malo uvadjeti običaj pjevati »Poslanice i Evngjelja« pučkim jezikom; a s istoga uzroka, po načinu i običaju rimskoga Trebnika, stalo se činiti isto u djeljenju Svetoostajstava, Blagoslova i u Posvećivanju.« (Š. MILINOVIĆ, Hrvatske uspomene..., str. 311.)
- ²² Pod pojmom *šćavet* Jerko Bezić i Izak Špralja smatraju živi jezik s arhaizmom kojim se hrvatski narod služi od XVII. do XX. stoljeća. Usp. J. BEZIĆ, Glagoljaško pjevanje..., str. 205; I. ŠPRALJA, Crkveno pjevanje u Prvić Luci..., str. 18. U užemu smislu *šćavet* (prema tal. schiavetto: slavenski, tj. hrvatski) u hrvatskim primorskim crkvama podrazumijeva lekcionar na narodnome, čakavsko-ikavskom govoru (Hrvatski opći leksikon, Zagreb, 1996.), tj. *šćavet* je knjiga u kojoj su na hrvatskome jeziku osim misnih čitanja iz Staroga i Novoga zavjeta bili tiskani i neki drugi dijelovi mise. Usp. *Šćavet* u Jeronim ŠETKA, Hrvatska kršćanska terminologija, Split, 1976.; Slavko KOVAČIĆ, Glagoljaško bogoslužje i glagoljaši na području srednje Dalmacije od XVI. do XX. stoljeća, u Kacić, 25/1993., str. 456.
- ²³ A. LUKINOVIĆ, Šibenska biskupija..., str. 263.
- ²⁴ Usp. A. LUKINOVIĆ, Šibenska biskupija..., str. 276 – 277.
- ²⁵ Usp. J. BEZIĆ, Glagoljaško pjevanje..., str. 42 – 45. Franjevac Bernardin Splićanin je već 1495. godine tiskao *Lekcionar Pistole i Evangelja priko svega Godista*.
- ²⁶ Toma BABIĆ, *Cvit razlika mirisa duhovnoga*, Venecija 1726.
- ²⁷ Po svojem zemljopisnom smještaju Zaton je bio važno središte komunikacije između grada Šibenika i otoka sa zaledem. Prigodom takvih putovanja Zaton je bio usputno mjesto gdje su se na putu za Šibenik stanovnici zaleda idući na pijacu u grad, ili pak stanovnici priobalja i otoka idući u mlinice na rijeci Krki, zaustavljali u poznatim zatonskim *tovernama* (gostionicama) te uz okrepu u njima pjevali svoje lokalne pjesme i napjeve, bilo primorske bilo one iz zaleda. Zsigurno je sve to utjecalo i na razvoj mjesta, kao i na običaje i pjevanja. Tako u zatonskim napjevima ima bodulskih motiva, koji se osobito čuju u završnim kadencama, dok stari zatonski napjevi i pjesme imaju dosta sličnosti s

napjevima iz zaleđa (osobito onima po kotarski). Usto korisno je spomenuti da i sama prezimena koje nalazimo u Zatonu svjedoče da većina zatonskih doseljenika pristiže iz mjesta u zaleđu. Bez obzira na sve ove utjecaje, zatonsko pjevanje je stvorilo i ima svoju autentičnost. O zatonskom pjevanju i utjecajima sa strana snimljena je i emisija na Radio Zagrebu 1970-ih (Ivo FURČIĆ i Ivo BELAMARIĆ, *Oj zatone, mili zavičaju – starinski napjevi iz Zatonu kraj Šibenik*, Radio Zagreb, svibanj 1976.).

²⁸ Kako nam 1899. godine bilježi župnik Vicko Škarpa, odgovarajući Svećeničkomu odboru u Splitu (Frani Buliću) u izvješčaju o prisutnosti glagoljice u bogoslužju ove župe. Vidi u I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 18. Usp. L. Jelić, XIX, br. 305.

²⁹ Usp. S. KOVAČIĆ, *Glagoljsko bogoslužje...*, str. 449 – 459.

³⁰ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 12.

³¹ Izvješće iz 1898. Vicka Škarpe. Vidi u I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 18.

³² Slavko KOVAČIĆ, *Glagoljaši i glagoljanje u srednjoj Dalmaciji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 1835.–1848.*, u *Prilozi sa znanstvenog skupa u Zadru od 8. do 9. svibnja 1986., održanog u povodu 150. obljetnice jubileja Ilirskog pokreta i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru*, Zadar, 1987., str. 351 – 364.

³³ Usp. I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 12.

³⁴ Usp. *Synopsis officialis ecclesiarum Glagolito-Romanorum in dioecesis Istriae et Dalmatiae*, u L. JELIĆ, *Fontes...*, XIX., br. 59.

³⁵ Usp. L. JELIĆ, *Fontes...*, br. XIX., 138 – 140; I. ŠPRALJA, *Crkveno pjevanje u Prvić-Luci...*, str. 18.

³⁶ Antun Zorčić (Rapo) (1822. – 1872.), svećenik šibenske biskupije, potječe iz siromašne šibenske obitelji, a uživao je dobar glas u ondašnjem svijetu. Široj je javnosti poznat po knjizi *Vila dalmatinska oлити Različne pisme*, Tiskom braće Batara,

Zadar, 1852. Za njega će Mate Zorić u dodatku ponovnog izdanja Zorčićeve knjige (Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, Šibenik, 1997.), reći da je »pjesnik i prevoditelj na »hervatsku« te da je bio samozatajan domoljub, a pjesme mu odišu pučkim duhom, autentičnom narodnom predajom i vjernosti materinskoj riječi.

³⁷ Izvješće župnika Škarpe u I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 18

³⁸ Usp. Marijo RELJANOVIĆ, *Enciklika Grande Munus i pitanje obnove glagoljštva u Dalmaciji*, u *Rad. Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru*, sv. 43/2001., str. 359.

³⁹ Usp. S. KOVAČIĆ, *Glagoljsko bogoslužje...*, str. 54 – 56.

⁴⁰ U Rimu 30. rujna 1880. papa Leon XIII. objavio je znamenitu encikliku *Grande Munus*, kojom se cijela Katolička Crkva obvezuje na štovanje svetkovine sv. Ćirila i Metoda. U enciklici se opisuje misionarski rad solunske braće te se ukazuje na njihove bliske veze sa Svetom Stolicom, kao i na osobitu brigu što su ju pape vodile o slavenskim narodima. Vidi u M. RELJANOVIĆ, *Enciklika Grande Munus...*, str. 355 – 374.

⁴¹ Usp. L. JELIĆ, *Fontes...*, XIX., br. 100a.

⁴² Vicko Škarpa nedugo nakon odlaska iz Zatonu, izdaje knjigu *Hrvatske narodne poslovice* (Šibenik, 1909.).

⁴³ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 15

⁴⁴ Usp. *Katolička Dalmacija*, XXV/1894., br. 67-68., str. 4.

⁴⁵ Usp. I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 16. U i stoj kronici na str. 19. za godinu 1906. župnik Vicko Škarpa je zapisao: »Zatonjani su bili govornjivi pristaše i prirepine šibenskih talijanaša. Bilo je vrijeme kad su Fosco, Zuliani, Galvani, Zorzellini, Fenzi itd. – vedrili i oblačili u Zatonu. Već je dvadeset i jedna godina, da je takvo stanje prestalo. A da je prestalo zavieke, jamstvo je što bi Zatonjani za hrvatsku stvar i u vatru i u vodu, kako malo gdje u kotaru šibenskom.«

⁴⁶ Usp. Slavko KOVAČIĆ, *Don Frane Bulić i glagoljica*, u *Crkva u svijetu*, 20/1985., 2, str. 173.

⁴⁷ Usp. M. RELJANOVIĆ, *Enciklika Grande Munus...*, str. 369.

⁴⁸ Vidi u I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 18.

⁴⁹ Usp. M. RELJANOVIĆ, *Enciklika Grande Munus...*, str. 369

⁵⁰ Usp. J. BEZIĆ, *Razvoj glagoljskog pjevanja...*, str. 205.

⁵¹ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 23.

⁵² I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 25.

⁵³ Usp. I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 26.

⁵⁴ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 31, 33.

⁵⁵ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 32, 36.

⁵⁶ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 38.

⁵⁷ Š. RADNIĆ, *Razgovor...* (svjedočanstvo Milke Živković, r. 1927.).

⁵⁸ J. PRIMORAC, *Razgovor...* (svjedočanstvo Ante Antulova, r. 1951., pok. Bože).

⁵⁹ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 51.

⁶⁰ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 53.

⁶¹ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 68.

⁶² I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 53, 57.

⁶³ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 59.

⁶⁴ Usp. I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 58.

⁶⁵ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 67.

⁶⁶ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 51.

⁶⁷ Usp. I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 73

⁶⁸ Usp. http://www.youtube.com/watch?v=_j0ljVKJtDE.

⁶⁹ J. PRIMORAC, *Razgovor...* (kazivač Ante Antulov, r. 1951.).

⁷⁰ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 71.

⁷¹ *Pučić moj. X. Jubilarna smotra pučkog crkvenog pjevanja*, Župski ured Zaton, Zaton 2004.

⁷² Š. RADNIĆ, *Razgovor...* (svjedočanstvo Elze Čoga, r. 1957.)

⁷³ Š. RADNIĆ, *Razgovor...* (svjedočanstvo Dinka Cvitana, r. 1940.)

⁷⁴ Š. RADNIĆ, *Razgovor...* (svjedočanstvo Milke Živković, r. 1927.)

⁷⁵ I. BAREŠA, *Kronika...*, str. 72.

USKORO U PRODAJI!

Najnoviji CD
moderne klasične glazbe
kompozitora
Andelka Igrec
uskoro u prodaji!

Glas Koncila

Čisti užitek!